

Vitalie IONAȘCU,

lector superior universitar al Catedra „Științe polițienești și socioumane”
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, master în drept, doctorand

Olga POSTOVAN,

asistent universitar al Catedrei „Științe polițienești și socioumane”
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, master în drept

CONSIDERAȚII PRIVIND SUBIECTUL INFRAȚIUNII PREVĂZUTE LA ART. 2011 COD PENAL AL REPUBLICII MOLDOVA „VIOLENȚĂ ÎN FAMILIE”

Rezumat

Subiect al infracțiunii de violență în familie este persoana fizică, membru de familie, responsabilă care a împlinit vârsta de 16 ani și a provocat intenționat suferință fizică, psihică, prejudiciu material sau moral unor alți membri de familie.

În conformitate cu legislația Republicii Moldova, se consideră subiecți ai violenței în familie:

a) în condiția conlocuirii: persoanele aflate în relații de căsătorie, de concubinaj, persoanele divorțate, persoanele aflate în relații de tutelă și curatelă, rudele lor pe linie dreaptă sau colaterală și soții rudelor;

b) în condiția locuirii separate: persoanele aflate în relații de căsătorie, copiii lor, inclusiv cei adoptivi, cei născuți în afara căsătoriei și cei aflați sub curatelă.

Cuvinte-cheie: violența în familie, subiect, agresor, victimă, membru de familie, responsabil, voință.

Summary

The subject of the domestic violence crime is a natural person, a fully aware person, family member, who reached the age of 16 and intentionally caused physical, mental, moral or material prejudice to his/hers family members.

In accordance with the legislation of the Republic of Moldova there are such subjects of domestic violence:

a) condition of common habitation: persons in a relationship of marriage, cohabiting, divorced persons, persons in a relationship of curatorship, their direct or collateral relatives and spouses;

b) condition of separate habitation: persons in relationship of marriage, their children, including adopted children, those born out of wedlock and those under curatorship.

Keywords: domestic violence, subject, aggressor, victim, family member, fully aware person, desire.

Introducere. Subiectul infracțiunii în doctrina dreptului penal este considerat un element necesar pentru existența oricărei componente de infracțiune, deoarece răspunderea penală nu este posibilă fără existența persoanei care a săvârșit infracțiunea.

Subiectul infracțiunii de violență în familie este persoana fizică, responsabilă la momentul săvârșirii infracțiunii, care a atins vârsta de 16 ani și are calitate de membru al familiei. Familia este sistemul unor personalități aflate în interacțiune și interdependență mutuală, sistem în care se petrec intense schimburi comunicaționale și emoționale, se derulează procese de rol material, parental și filial [1, p. 6].

Metode de cercetare științifică utilizate și materiale aplicate. Prezentul studiu s-a axat pe studierea legislației aplicabile în materie, a doctrinei și a practicii judiciare existente în domeniul prevenirii și combaterii violenței în

familie. Pentru elaborarea acestui studiu au fost utilizate următoarele metode de cercetare: logică, sistemică, juridică și comparativă.

Rezultate obținute și discuții. Potrivit Legii Republicii Moldova nr. 45 din 01.03.2007 „cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie” la art. 3 alin. (1) se consideră „Subiecți ai violenței în familie: agresorul și victima cetățeni ai Republicii Moldova, cetățeni străini și apatrizii care locuiesc pe teritoriul ei” [2, art. 3 alin.(1)].

Victimă a infracțiunii analizate poate fi oricare membru al familiei făptuitorului. Deși s-ar părea că termenul „în familie” limitează contextul în care se poate manifesta această formă de violență, legiuitorii au recunoscut că deseori violența continuă după încetarea unei relații și s-a convenit prin urmare că nu este necesar să se menționeze doar condiția conlocuirii victimei și a agresorului. La fel și violența în familie între generații include violența fizi-

că, sexuală, psihologică și economică comisă de către o persoană față de copilul său, față de persoanele în etate, sau cea formă de violență care are loc între oricare alți doi sau mai mulți membri ai familiei din generații diferite. Nici în situația dată nu este necesar de menționat domiciliul comun al victimei și al agresorului [3, p. 43].

În acest context, Legea Republicii Moldova nr. 45 din 01.03.2007 „cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie” reglementează o categorie extinsă de subiecți ai violenței în familie, victimele și agresorii fiind persoane în relații de căsătorie, de divorț, de concubinaj, de tutelă, rudele și alte persoane întreținute de acestea.

Astfel, unele prevederi din legislația penală [4] fiind racordate la Legea Republicii Moldova nr. 45 din 01.03.2007 „cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie”, legiuitorul a introdus art.1331 CP al RM, conform căruia noțiunea de „membru de familie” presupune două sensuri diferite, în funcție de lipsa sau prezența conlocuirii făptuitorului și victimei, și anume:

a) în condiția conlocuirii: persoanele aflate în relații de căsătorie, de concubinaj, persoanele divorțate, persoanele aflate în relații de tutelă și curatelă, rudele lor pe linie dreaptă sau colaterală și soții rudelor;

b) în condiția locuirii separate: persoanele aflate în relații de căsătorie, copiii lor, inclusiv cei adoptivi, cei născuți în afara căsătoriei și cei aflați sub curatelă [5, art. 1331].

În acest sens, noțiunea de membru de familie, utilizată atât în CP al RM, cât și în Legea Republicii Moldova nr. 45 din 01.03.2007 „cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie” este definită în spiritul practicii de interpretare a noțiunii de „viață de familie” de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului care a optat întotdeauna pentru o interpretare flexibilă a noțiunii de viață de familie, aceasta se construiește în funcție de doi factori: filiația (cea biologică și cea rezultată din adopție) sau decizia a doi parteneri de sexe diferite de a întemeia o familie. Curtea a precizat, în multiple rânduri, că relația dintre un părinte și copilul său este întotdeauna protejată în cadrul vieții

de familie, indiferent dacă cei doi locuiesc împreună sau de alte circumstanțe concrete ale cauzei. În plus, situația copiilor adoptați este identică cu cea a copiilor biologici [6, p. 3].

În ce privește relațiile dintre parteneri, familia este înțeleasă în sens larg de către Curtea europeană și nu este condiționată de încheierea unei căsătorii civile. În lipsa căsătoriei, existența unei familii între cei doi parteneri este apreciată de la caz la caz, în funcție de circumstanțele concrete ale fiecărui caz. De exemplu, Curtea va cerceta dacă cei doi parteneri locuiesc împreună și de cât timp, dacă au copii împreună, fie ei biologici sau adoptați, dacă alte elemente concrete indică intenția de a avea o relație de durată [7, p. 18]. În schimb, Curtea nu a acceptat până în prezent că relațiile stabile dintre persoane de același sex pot intra în sfera de aplicare a vieții de familie. Acestora le-a oferit însă protecție în cadrul noțiunii mai largi a vieții private [7, p. 18].

Sfera de aplicare a acestei noțiuni are relevanță în materia violenței în familie, pentru că interpretarea extensivă pe care o dă Curtea Europeană a Drepturilor Omului lărgeste sfera persoanelor care pot fi considerate victime sau făptuitori în cauzele de violență în familie.

Referitor la categoriile subiecților infracțiunii de violență în familie, constatăm în literatura de specialitate opinii diferite. Unii autori [6, p. 3] consideră „neinspirată și nocivă includerea concubinilor în categoria membrilor de familie în sensul art.1331 CP al RM”. Ei susțin poziția prin argumentul apărării familiei legitime rezultate din căsătoria civilă. În acest sens, căsătoria implică asumarea de responsabilități reciproce între soți, față de copii și societate. Concubinajul, dimpotrivă, implică eludarea asumării de obligații. Recunoașterea unor efecte identice sub aspect juridic înseamnă subminarea căsătoriei prin recunoașterea concubinajului ca alternativă legitimă. În principiu, o asemenea decizie nu este exclusă, dar reclamă o dezbateră mai largă, ce nu poate avea loc în contextul Codului penal, sub presiunea timpului. Nu putem trece cu vederea faptul că, în varianta sa în vigoare, textul art.1331 CP al RM impli-

că recunoașterea în calitate de membri de familie inclusiv a celor care alcătuiesc cuplurile homosexuale. Or, făcând referire la dispoziția art.1331 CP al RM, și aceștia ar putea invoca o conviețuire în concubinaj asemănătoare celei dintre soți, inclusiv relații asemănătoare celor dintre părinți și copii, în raport de copilul unuia dintre parteneri sau față de copiii crescuți fără a fi adoptați [6, p. 3]. Acești autori [6, p. 3] consideră că legiuitorul ar trebui să excludă concubinii din categoriile de subiecți ai violenței în familie.

Considerăm această părere una subiectivă, deoarece în societatea contemporană concubinajul este o formă modernă de conviețuire între un bărbat și o femeie, constituind o relație interumană în care doi adulți hotărăsc să trăiască și să gospodărească în comun. În foarte multe cazuri, concubinajul este preferat formei clasice a căsătoriei. În prezent, majoritatea statelor europene au legiferat concubinajul mai ales din cauza numărului mare de copii născuți din cupluri necăsătorite. Pe locul întâi se află Islanda cu 65% dintre copiii proveniți din relații de concubinaj, urmată de Danemarca și Suedia cu 55%, în timp ce în Marea Britanie proporția este de 40% [8].

Pentru Republica Moldova, cu o majoritate a populației de religie ortodoxă, sunt caracteristice căsătoriile religioase denumite „cununii”. În acest sens, o mare parte a tinerilor familii își leagă destinele mai întâi prin cununie și apoi după o perioadă de timp se căsătoresc legal conform legislației familiale [9, art. 5 și 6]. Considerăm că în această perioadă persoanele care s-au cununat și locuiesc împreună cu siguranță sunt și trebuie să fie subiecți ai violenței în familie, deoarece din momentul legării prin cununie apare o mare parte a acelor drepturi și obligații care sunt generate de căsătorie, sub aspect moral și nu juridic.

Dintr-o astfel de relație pot rezulta și copii. În legătură cu situația copiilor născuți în afara căsătoriei, aceștia se bucură de același regim de ocrotire ca și orice copil din căsătorie, legea prevede asimilarea copilului din afara căsătoriei cu cel din căsătorie.

O caracteristică socială a subiectului

infracțiunii este strâns legată de criteriile sale juridice, care servesc cerinței răspunderii penale a persoanei pentru săvârșirea de către ea a unei acțiuni sau inacțiuni socialmente periculoase.

Așadar, subiect al infracțiunii, este persoana fizică, responsabilă, care la momentul săvârșirii infracțiunii a atins o anumită limită de vârstă prevăzută de legea penală. Astfel, pentru a fi pasibilă de răspundere penală, persoana fizică trebuie să întrunească două semne obligatorii: responsabilitatea și vârsta de la care poate surveni răspunderea penală pentru săvârșirea faptei. În cazul unor infracțiuni, legiuitorul pe lângă semnele enumerate mai sus include și unele semne suplimentare ale subiectului, care se referă la: cetățenie, sex, funcție ocupată, atitudine față de serviciul militar etc. În cazul dat, subiectul infracțiunii se caracterizează prin calitatea sa specială. De asemenea, subiectul infracțiunii poate fi și persoana juridică ce desfășoară activitate de întreprinzător și întrunește o serie de condiții prevăzute de legea penală [10, p. 119-122].

Reieșind din prevederile alin. (2) art.21 CP al RM, subiect al infracțiunii de violență în familie poate fi persoana fizică (fără deosebire de cetățenie, rasă, naționalitate, sex, origine etnică, religie, apartenență politică, avere sau origine socială), responsabilă, care la momentul săvârșirii infracțiunii a împlinit vârsta de 16 ani [5, art. 21, alin. (2)].

La stabilirea limitei minime a vârstei pentru răspunderea penală, se ia în considerare caracterul relațiilor sociale ocrotite și nivelul socializării persoanei. Socializarea individului este un proces de însușire de către persoană a unor norme și valori generale din mediul social ce-l înconjoară; afilierea omului în mediul social este nu altceva decât un proces de devenire a personalității umane [11, p. 37].

Limita minimă a vârstei este deci determinată de legiuitor în baza unor criterii biologic-medice, social-psihologice, sociologice, ținând cont, de asemenea, de indicatorii criminologici și principiile dreptului penal.

De obicei, vârsta subiectului este stabilită după anumite documente: adeverință de naștere, buletin de identitate, pașaport,

însemnările în cartea de înregistrare a actelor stării civile etc. Se consideră că persoana atinge o vârstă anumită la orele 24:00 ale zilei următoare după cea de naștere. În cazurile în care lipsesc documentele care stabilesc vârsta persoanei, aceasta se stabilește printr-o expertiză medico-legală. Astfel, potrivit pct. 6 al Hotărârii Plenului CSJ a RM nr.37 din 12.11.1997 „Despre practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației în cadrul examinării cauzelor privind infracțiunile săvârșite de minori”, la constatarea vârstei de către expertiza medico-legală, ziua de naștere urmează să fie considerată ultima zi a aceluia an care este numit de experți, iar în cazul constatării vârstei prin numărul minimal și maximal de ani, judecata urmează să reiasă din vârsta minimală a acestei persoane presupusă de expertiză [12, p. 242].

Următoarea condiție pe care trebuie să o îndeplinească persoana fizică pentru a fi subiect al infracțiunii de violență în familie este responsabilitatea. Potrivit art. 22 CP al RM, „responsabilitatea este starea psihologică a persoanei, care are capacitatea de a înțelege caracterul prejudiciabil al faptei, precum și capacitatea de a-și manifesta voința și a-și dirija acțiunile”.

Din textul legii reiese că cerințele indicate în articolul respectiv sunt îndreptate numai în privința persoanelor care au capacitatea de a înțelege și a aprecia corect realitatea obiectivă și care sunt capabile să-și determine și să dirijeze voința în raport cu acțiunile sale față de membrii de familie.

Prin urmare, unii autori [6, p. 3] consideră important faptul că la momentul săvârșirii infracțiunii făptuitorul trebuie să știe sau să admită că este membru al familiei victimei și să urmărească săvârșirea infracțiunii de violență în familie nu asupra oricui, ci asupra persoanei având și ea o asemenea calitate specială. Dacă făptuitorul consideră, în mod întemeiat, că victima nu are calitatea de membru de familie, nu-i poate fi aplicată răspunderea în baza art.2011 CP al RM. Aceasta nu înseamnă însă că făptuitorul nu va răspunde pentru una din faptele prevăzute la art.145, 150, 151, 152, 155 sau altele CP al RM ori la

art.78 al CC al RM, a căror prezență nu poate fi pusă la îndoială.

Calitatea de membru de familie trebuie să existe în momentul săvârșirii faptei. Dacă această calitate a încetat de exemplu, calitatea de soț sau soție a încetat ca urmare a desfăcării căsătoriei prin divorț, fapta nu va putea fi calificată potrivit art.2011 CP RM în condiția locuirii separate. De asemenea, nu va putea fi aplicată această prevedere dacă făptuitorul și victima erau legați printr-o relație nulă sub aspect juridic, de exemplu, o relație de căsătorie nulă din cauza bigamiei.

Nu este exclusă, în contextul analizat, eroarea de fapt. Astfel, dacă făptuitorul consideră eronat că victima are calitatea de membru de familie deși în realitate victima nu are această calitate, urmărind aplicarea violenței tocmai asupra persoanei având o asemenea calitate specială, cele săvârșite urmează a fi calificate ca tentativă la infracțiunea prevăzută la art.2011 CP RM. Aceasta întrucât acțiunea sau inacțiunea intenționată a făptuitorului este îndreptată nemijlocit spre săvârșirea infracțiunii de violență în familie, și doar din cauze independente de voința făptuitorului această infracțiune nu-și produce efectul.

Un alt element indispensabil al subiectului infracțiunii este responsabilitatea făptuitorului care la rîndul său reprezintă o stare psihică normală a omului sănătos, care are capacitatea de a înțelege nu doar partea faptică a conduitei sale, și importanța ei socială, precum și capacitatea de a-și manifesta voința și de a-și dirija acțiunile, ceea ce este caracteristic oamenilor cu facultăți mintale normale. Totodată, responsabilitatea este o premisă obligatorie a vinovăției. Este vădit că numai după determinarea responsabilității poate fi pusă problema vinovăției persoanei pentru cele săvârșite, iar vinovăția, la rîndul său, este o condiție necesară a răspunderii penale și invers, dacă responsabilitatea lipsește, nu se mai pune problema vinovăției persoanei, întrucât o persoană iresponsabilă nu poate fi trasă la răspundere penală.

Astfel, în conformitate cu alin.(1) art. 23 CP al RM, „nu este pasibilă de răspundere penală persoana care, în timpul săvârșirii unei

fapte prejudiciabile, se afla în stare de iresponsabilitate, adică nu putea să-și dea seama de acțiunile ori inacțiunile sale sau nu putea să le dirijeze din cauza unei boli psihice cronice, a unei tulburări psihice temporare sau a altei stări patologice. Față de o asemenea persoană, în baza hotărârii instanței de judecată, pot fi aplicate măsuri de constrângere cu caracter medical, prevăzute de prezentul cod”.

Din definiția respectivă, reiese că starea de iresponsabilitate se caracterizează prin două criterii, și anume: juridic (psihologic) și medical (biologic).

Criteriul juridic (psihologic) constă în incapacitatea persoanei, în momentul săvârșirii infracțiunii, de a conștientiza (a-și da seama și a realiza) caracterul de fapt și pericolul social ale comportamentului său (semnul intelectual) și a-l dirija (semnul volitiv). Pentru recunoașterea persoanei iresponsabile este suficientă prezența doar a unuia dintre aceste semne – fie intelectual, fie volitiv, cu condiția ca el să fie determinat de criteriul medical [13, p. 183].

Criteriul medical al iresponsabilității descoperă cauzele acestei incapacități. Criteriul dat include trei categorii de boli psihice:

- boala psihică cronică (ex: schizofrenia, epilepsia, psihoza maniaco-depresivă etc.);
- tulburare psihică temporară (ex: afectul patologic, starea de ebrietate patologică, psihozele alcoolice etc.);
- altă stare patologică (ex: psihopatia, oligofrenia, debilitatea, imbecilitatea, idiotismul etc.).

Criteriul juridic și cel medical se află într-o interdependență, de aceea, pentru a recunoaște o persoană drept iresponsabilă, este necesară existența ambelor criterii.

Reieșind din cele menționate mai sus, se poate de afirmat că iresponsabilitatea persoanei în timpul săvârșirii infracțiunii de violență în familie exclude posibilitatea recunoașterii acesteia în calitate de subiect al infracțiunii date.

Totodată, potrivit art. 231 CP al RM „Responsabilitatea redusă”: „persoana care a săvârșit o infracțiune ca urmare a unei tulbu-

rări psihice, constatată prin expertiza medicală efectuată în modul stabilit, din cauza căreia nu-și putea da seama pe deplin de caracterul și legalitatea faptelor sale sau nu le putea dirija pe deplin este pasibilă de responsabilitate penală redusă și instanța de judecată, la stabilirea pedepsei sau a măsurilor de siguranță, va ține cont de tulburarea psihică existentă, care însă nu exclude răspunderea penală.

Din cele expuse mai sus, putem afirma că subiect al infracțiunii de violență în familie este persoana fizică, membru de familie, responsabilă care a împlinit vârsta de 16 ani și a provocat intenționat suferință fizică, psihică, prejudiciu material sau moral unor alți membri de familie

Concluzii. Drept rezultat al cercetării legislației și a literaturii de specialitate referitor la subiectul infracțiunii de violență în familie, propunem anumite modificări de *lege ferenda* în vederea ajustării legii pentru a exclude unele interpretări greșite, și anume:

– la articolul 3 alin. (2) din Legea Republicii Moldova nr. 45 din 01.03.2007 „cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie”, la litera a) după cuvântul „rudele” se fie completat cu sintagma „și afinii”;

– la articolul 3 alin. (2) din Legea Republicii Moldova nr. 45 din 01.03.2007 „cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie”, la litera să cuprindă următoarea formulare: „b) în condiția locuirii separate: persoanele aflate în relații de căsătorie, rudele și afinii lor pe linie dreaptă, copiii adoptivi, persoanele aflate sub curatelă, foștii soți, persoanele care se află ori s-au aflat în relații de concubinaj”;

– aceleași modificări să fie efectuate și în cuprinsul art. 1331, lit. a) și b) CP al RM și în alte acte normative sau departamentale care definesc subiecții violenței în familie.

Referințe bibliografice

1. Mitrofan I. Cuplul conjugal: armonie și dizarmonie. București: Editură Științifică și Enciclopedică, 1989.
2. Legea Republicii Moldova cu privire la prevenirea și combaterea violenței în fa-

- milie. nr. 45, din 01.03.2007. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 18.03.2008, nr. 55-56.
3. OSCE. Centrul de drept din Căușeni. *Violența în familie în Republica Moldova*. În: *Practica judiciară și acte normative naționale și interne*. Chișinău 2014.
 4. *Legea Republicii Moldova pentru modificarea și completarea unor acte legislative*. nr.167 din 09.07.2010. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 09.2010, nr. 155-158.
 5. *Codul penal al Republicii Moldova*. nr. 985 din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 14.04.2009, nr. 72-74.
 6. Brînza S., Stati V. *Răspunderea penală pentru infracțiunea de violență în familie (art.2011 CP RM)*. În: *Revista națională de drept*. nr.10-11, Chișinău, 2011.
 7. Asociația pentru Apărarea Drepturilor Omului în România – Comitetul Helsinki. *Manualul Drepturilor Omului*. București, 2008.
 8. <http://archive.today/91Be#selection-625-.0-635.78> (vizitat la data de 28.11.2014)
 9. *Codul familiei al Republicii Moldova*. nr. 1316 din 26.10.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 26.04.2001, nr. 47-48.
 10. Pelin V., Chirița V. *Noțiunea și importanța componentei de infracțiune. Corelația acesteia cu calificarea infracțiunii*. În: *Бизнес право*, nr.11. Chișinău, 2007.
 11. Яковлев А.М. *Индивидуальная профилактика преступного поведения: социально-психологический аспект*. Учебное пособие. ГВШ МВД СССР. Горький, 1977.
 12. *Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova despre practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației în cadrul examinării cauzelor privind infracțiunile săvârșite de minori*. nr.37 din 12.11.1997. În: *Culegere de hotărâri explicative*. Chișinău, 2002.
 13. Botnaru S., Șavga A., Grosu V., Grama M. *Drept penal. Partea generală*, vol. I. Chișinău: Cartier Juridic, 2005.